

Selvevaluering
Oure efterskole 20/21

”Dannelse og verdensborger”

- Fremkomsten af to nye fag

Marts 2021

Indledning

How can I go forward when I don't know which way I'm facing? – John Lennon 1971

Selv om det i udgangspunktet er selvsagt, at Oure efterskoles formål bl.a. indeholder krav om elevernes dannelse, er det lige så selvsagt, at vi altid som uddannelses- og dannelsesinstitution kan blive bedre og mere konkrete i forbindelse med at tilvejebringe kompetent dannelse til vores elever.

Oures værdigrundlag har flere indgange og kan med fordel læses sådan. Udgangspunktet for den dannelse, der knytter sig til værket, omhandler derfor ikke ét rationale eller repræsenterer én bestemt idé, men måske snarere en længere række af sammenskrevne filosofiske, pædagogiske og psykologiske overvejelser, der tilsammen udgør formålet med vores skolevirkelighed i Oure – og således også Oure Efterskole.

Fra det reviderede værdigrundlag 2012 lyder det: *"Et menneskes værdi ligger ikke i dets viden, d.v.s. hvad det véd, men i dets villen, d.v.s. hvad det vil. Imidlertid gives der ikke en selvstændig evne til at stræbe, ønske eller begære, som kunne gøre det ud for denne villen."*

Det er dog evident, at denne villen kræver, at det menneske, der besidder den, må kunne orientere sig om, hvilken retning det ønsker at bevæge sig i. Derfor kunne John Lennons spørgsmål i sangen *How* fra albummet *Imagine* fra 1971 også besvares med, at en grundlæggende dannelse og sikre menneskelige holdepunkter skaber evnen til at finde retningen i livet.

Den store pædagogiske udfordring er dermed formuleret: hvorledes, hvordan og med hvilket indhold praktiserer vi i Oure princippet om den dannende undervisning, der skubber og motiverer denne villen, så den ikke bliver blind.

Som vi skal se det beskrevet senere, er vores bestræbelser på Oure efterskole - og navnlig de berørte områder i denne selvevaluering – dét, der i John Deweys formulering benævnes "den pædagogiske balance imellem fagcentrering og elevcentrering". Dannelsesprojektet og refleksionerne, der knytter sig til den uddannende dimension i undervisningen, udgør det hele, der skabes i samspillet imellem elevernes nysgerrighed og virketrang, og de af undervisningsministeriet definerede krav til undervisningens indhold.

Det er med dette afsæt, at selvevalueringen 20/21 på Oure Efterskole har fokus på etableringen af to nye fag med et - kan man passende indskyde - meget gammelt indhold, men med stadig mere og større relevans.

Sammenlægningen af fag og dermed sammensmeltning af naturligt samhørende fagterminologier er ikke ny, men der er ingen tvivl om, at verdens voksende kompleksitet fordrer, at faggrænser ofte ophæves for på bedst mulig vis at kunne samspille og dermed skabe størst mulig grobund for at begribe det hyperkomplekse og i dag til tider nærmest absurde samfund. Denne dannelse kan i princippet ikke starte tidligt nok.

Med udgangspunkt i lærerplaner og Oures selvformulerede værdigrundlag beskrives og evalueres udviklingen af to nye dannelsesfag på 9. og 10. klassetrin: *Dannelse og Verdensborger*.

Rejsen til Dannelses- og verdensborgerfagene 2020

I 2000 nedfældede skolerne i Oure bl.a.: *Skabelsen af et globalt oplysningsideal er den udfordring, den moderne høj- og efterskole står overfor i dag. I idealet er den ansvarlige verdensborger, der med udgangspunkt i universelle værdier som menneskerettigheder, demokrati og videnskabelig indsigt, påtager sig medansvar for sin egen og menneskehedens fremtid.*

Som det forstås lægger dette sig op ad oplysningstidens valgsprog som Emmanuel Kant formulerede det: Sapere aude (vov at være vis). Hav mod til at betjene dig af din egen forstand.

Arbejdet med dannelsen af unge mennesker er, som også indledningsvist formuleret, ikke en statisk størrelse og således heller ikke her på Oure Efterskole. Derfor evalueres der også årligt på, hvorledes vi oplever at lykkes med denne hjørnesteen i skoleprojektet.

Med udgangspunkt i de ministerielle undervisningsplaner for 9. og 10. klasse og vores selvvalgte værdigrundlag, har vi igennem årene været i en konstant bevægelse, der hele tiden havde til formål at tilvejebringe en undervisning, der understøttede eleverne på Oure Efterskoles dannelse. Det har bl.a. betydet, at vi i 2010/11 udviklede Oure læseplan, der var ment som et didaktisk sigtepunkt, som lærerene kunne søge inspiration i, og som på mange områder direkte kunne benyttes i den konkrete planlægning af undervisning, fordi læseplanen blev udviklet af et udvalg bestående af lærere og ledere på Skolerne i Oure. I den hedder det bl.a.:

*Oure Læseplan er vores bud på hvorledes vi håndterer den udfordring, som globaliseringen, eksplosionen i viden og kommunikation og digitalisering stiller uddannelsessystemet overfor....
...Men en fælles bestræbelse går ud på at, at eleverne tilegner sig viden og indsigt i de centrale perioder og problemkomplekser i den vestlige verdens og Europas kulturudvikling i samspil med den øvrige verden med særlig henblik på:*

- Demokrati, menneskerettigheder, etik og verdensborgerskab
- Humanisme, kultur, kunst og sport
- Naturvidenskabelig udvikling

Derudover nævnes centrale perioder og problemkomplekser:

- Den græsk-romerske kulturarv – forudsætningen og grundlaget for den vestlige civilisation.
- Den europæiske renaissance og oplysningstid
- Det moderne gennembrud
- Elevernes nutid og fremtid

Det var dermed hensigten at konkretisere og operationalisere værdigrundlaget og på den måde gøre det både håndterbart og forståeligt for efterskolens elever.

Kultur/samfund

For at imødegå de komplekse problemstillinger vurderede vi, at man med fordel kunne samlæse nogle fag. I første omgang vurderede vi, at de to mindre fag historie og samfundsfag ville kunne gavne hinanden ved at blive lagt sammen og dermed knytte mere aktivt an til dannelsesdelen i fagene. Det betød derfor, at fagene nu løftede sig op over uddannelses- og færdighedsdelen og antog form af et kombineret uddannelses- og dannelsesfag. Faget blev døbt *Kultur/Samfund*.

Opgaven derudover bestod nu i at få dette fag til at spille kvalitativt sammen med danskfaget og de naturvidenskabelige fag. Selv om meget i virkeligheden gav sig selv, var det ikke nogen helt nem opgave.

I og med at litteraturen, der blev arbejdet med i dansk ikke altid havde den historiske forankring som både læseplan og værdigrundlag lagde op til, blev det i starten, måske forståeligt, af flere opfattet som en konstruktion, der på nogle områder lå langt fra elevernes umiddelbare begrebsverden. Ligeledes stillede dette store, og nogle gange for store, krav til lærerne om at skabe den dannelsesmæssige sammenhæng i fagene og i særdeleshed på tværs af fagene. Samtidig var det naturligvis afgørende ikke at fravige målene for bl.a. danskfaget. Koordinationen imellem mange faglærere og således også drøftelserne om, hvilke områder i læseplanen, der bedst passede ind i Fælles Mål-kravene var mange, og ligeledes var øvelsen at finde relevant og brugbar litteratur, der ikke umiddelbart skabte større demotivation end det motivation og oplevelse af relevans.

Det var fra starten indlysende, at hvis ikke samklangen og sam-læringen imellem fagene på efterskolen blev frugtbar i forhold til intentionen i læseplanen, måtte det tages op til fornyet drøftelse.

Intentionerne og det konkrete dannelsesformål var der blandt efterskolens medarbejdere stor enighed om. Det blev dog samtidig hurtigt klart, at pædagogiske intentioner måtte følges op af nogle radikale strukturelle ændringer, der muliggjorde, at faktisk samarbejde imellem efterskolens lærere var muligt.

Arbejdet med at udvikle og prioritere det faglige indhold i faget *Kultur/Samfund* blev fulgt tæt af ledelsen, der i flere år i samarbejde med faglærerne om fagets indholdsdel, og på mange måder tegnede der sig et billede af et væsentligt og definerende fag, som for det første levede op til færdighedsdelen, men ligeledes løste intentionerne i værdigrundlaget og dertil følgende Oure læseplan.

Udviklingen af faget blev således isoleret set betragtet som et godt skridt i den rigtige retning og faget tog form som Oure Efterskoles signaturfag. Heri var Oures værdier inkarneret.

Dog var strukturerne stadig ikke på plads for at kunne forløse det fulde potentiale.

Det var ikke nogen let øvelse at leve op til strukturkravene, der var nødvendige for at skabe den ønskede sammenhæng imellem fagene. Det var ikke samarbejdet, der var et problem. Lærerne var i forvejen vant til at samarbejde på kryds og tværs. Det nye i denne sammenhæng var at skabe et samarbejde, der på den ene side respekterede metodefriheden for den enkelte lærer og således også de didaktiske overvejelser, der knyttede sig til lærerens fag, og på den anden side kravet om at leve op til efterskolens ønske om at definere en væsentlig del af indholdet i undervisningen. Det betød i sagens natur, at der inden for didaktikken var noget forhåndsgivet. Det var altså dilemmafyldt farvand, vi bevægede os i.

Vi var derfor nødt til at skabe et tættere og på nogle områder mere kvalificeret samarbejde imellem lærerne.

Grundlæggende strukturelle ændringer

Oure Efterskole er opdelt i fire afdelinger, der er defineret af 9. og 10. klasse og skolens sport og performing arts-linjer. Til hver linje hører 7,5 times undervisning/træning pr. uge, der historisk set har determineret skemastrukturen. Det var indlysende, at for at få de dannelsesmæssige strukturkrav til at gå op, måtte prioritetsrækkefølgen gentænkes, når skemaerne årligt skulle lægges.

Opgaven var ikke let og var således mange år undervejs. Samspillet og koordinationen imellem Efterskolen og de to øvrige skoler på Oure (Højskolen og Gymnasiet) udgjorde en længere række af problemstillinger, der i starten umuliggjorde, at intentionerne kunne indfries til fulde. Samtidig udgjorde time-/fagfordelingen en problemstilling i og med, at en lærer udmærket kunne have undervisning på mere én afdeling.

Målet var så vidt muligt at parallellægge så mange timer som muligt på de enkelte afdelinger. Det vil sige, at de lærere, der samarbejdede, havde timer samtidigt og gerne i lokaler, der lå ved siden af hinanden. Et næsten umuligt krav at opfylde og intentionerne blev desværre heller aldrig fuldt forløst.

Konklusionen blev, grundet skolernes skemastruktur, at vi fik de ender til at mødes, der var mulige. Nogle afdelinger på efterskolen havde dog bedre mulighed for at parallellægge end andre. Samtidig er det væsentligt at påpege, at selv om dette var væsentligt, var samarbejdet fungerende og blev, trods strukturelle udfordringer, udviklet.

En vigtig konklusion vi tog med os var, som beskrevet, prioritetsrækkefølgen i.f.m. skemalægningen og fasen havde lært os at bløde ellers stålsatte principper op, hvilket har vist sig gavnligt.

Etableringen af dannelses- og verdensborgerfagene – som markør og identitetsskaber

Dannelsesdiskursen i samfundet generelt betragtet fik i denne periode mere vind i sejlene og værdispørgsmål satte ofte dagsordenen i samfundsmæssige drøftelser, hvorfor det også var indlysende, at dét, der i 2010 blev sat i gang på efterskolen, skulle have en indholdsmæssig skærpelse for at leve op til kompleksiteten i netop værdispørgsmålene. Samtidig buldrer diskussionerne om det nationale kontra det globale derudaf. Lige præcis her har Oure værdifæstede holdninger, der griber Emmanuel Kants forestilling om verdensborgerbegrebet, der ligeledes, hvis dette skal lykkes, bl.a. rummer "Det Katagoriske Imperativ" som dannelsesmarkør. Det vil fremgå længere nede i rammebeskrivelsen af dannelsesfaget på 10. klasse.

Kultur/Samfund skulle altså have mere tyngde både kvalitativt og kvantitativt og måske splittes op på 9. klassetrin. De lærere, der skulle undervise i faget, skulle opkvalificeres, så de bestred de faglige kvalifikationer, der er påkrævet, og inspirationsarbejdet lærerne imellem var afgørende.

Konklusionen på overstående blev, at der i 2018 blev etableret nye fag.

- **Dannelse 9. klasse: Dansk/historie – 6 timer pr. uge**
- **Verdensborger 9. klasse: Samfundsfag/Kristendom (religion) – 3 timer pr. uge**
- **Dannelse 10. klasse: Dansk/historie/samfundsfag/religion – 9 timer pr. uge**

Det er naturligvis altid på sin plads at diskutere, hvorvidt det overhovedet er muligt at undervise i dannelse – isoleret set. Emma Gads "Takt og Tone – Om omgang med mennesker" fra 1918 var jo en indføring og dermed en undervisning i én form for dannelse, som jo i dag betragtes som bedaget og nærmest reaktionær. Når det alligevel er værd at nævne og bruge som billede, er det fordi intentionen i bogen var at give samtiden en færdig dannelsespakke af redskaber, der tilsammen ville skabe et afbalanceret samfund primært blandt borgerskabet – startende ved kaffebordet.

Den form dannelse ligger naturligvis milevidt fra den dannelse, vi på Oure Efterskole tilstræber, og værdierne er nogle ganske andre; dybere og langt mere universelle, og skal ses i vores sammenhæng ses i et humanistisk perspektiv og dermed *troen på fornuften og kritisk bevidsthed*, som vi formulerer det i vores værdigrundlag.

Men kan dette sættes på listeform, og kan faget dannelse i sig selv danne?

Dannelse af mennesker er en langstrakt proces og kan naturligvis ikke i sig selv løses med et års ophold på Oure Efterskole. Desuden kommer vores elever med vidt forskellig baggrund, hvorfor refleksionsniveauet først kan planlægges, når eleverne indfinder sig. Derfor er der også er lagt op til at dele af indholdet i undervisningen foregår i samspil imellem lærer og elever.

Fagets navn har været vigtig for os. Det er vigtigt for os at forholde de unge i 9. og 10. klasse til begrebet og i sig selv at gøre dem bevidste om, at livet indeholder langt flere nuancer end færdighedstænkning, som nok kan være byggesten til en større forståelsesramme og dermed også en del af dannelsen, men at dannelsen også er uudsigelig på mange områder, og således også

determinerer dit ståsted som menneske. Igen er forholdet som tidligere beskrevet i.f.m. John Dewey.

De nye fag tager som nævnt deres uddannelsesmæssige udgangspunkt i fire overordnede fag og veksler imellem 9. og 10. klasse både i forhold til antallet af skematimer og fagterminologier.

I pluk fra formålsbeskrivelserne fremkommer der et didaktisk billede, der kombineret med Oures værdigrundlag og egen læseplan uden videre udgør en dannelsesmæssig profil.

Dansk:

Stk. 2. Eleverne skal i faget dansk styrke deres beherskelse af sproget og fremme deres lyst til at bruge sproget personligt og alsidigt i samspil med andre. Eleverne skal udvikle en åben og analytisk indstilling til samtidens og andre perioders og kulturers udtryksformer. Eleverne skal i faget dansk udvikle deres udtryks- og læseglæde og kvalificere deres indlevelse og indsigt i litteratur og andre æstetiske tekster, fagtekster, sprog og kommunikation.

Samfundsfag:

Stk. 2. Eleverne skal opnå forudsætninger for udvikling af kritisk tænkning og et værdigrundlag, så de kan deltage kvalificeret og engageret i samfundet. Eleverne skal opnå forståelse af, hvordan mennesker både påvirkes af og kan påvirke samfundet, og de skal kunne forstå hverdagslivet i et samfundsmæssigt perspektiv.

Historie:

Stk. 3. Elevernes historiske bevidsthed og identitet skal styrkes med henblik på, at de forstår, hvordan de selv, deres livsvilkår og samfund er historieskabte. Derved opnår eleverne forudsætninger for at leve i et demokratisk samfund.

Kristendom/religion:

livsfilosofi og etik.

Således kombineret fremkommer denne rammebeskrivelse for **Dannelse** i 10. klasse. Eksempel på rammebeskrivelse på *Dannelse* i 10. klasse:

Rammebeskrivelse for faget Dannelse i 10.kl:

Målet for faget er at gøre personlig og social dannelse, til det centrale omdrejningspunkt for alle elevers udvikling på Oure Efterskole.

Faget tager udgangspunkt i:

- Stærk, kontinuerlig og gensidig respektful relation mellem dannelseslærer og elever.
- Faglig og personlig dannelse ud fra Oure værdigrundlag om at skabe myndige og ansvarlige mennesker og verdensborgere.
- Fagligt indhold der kan tage eleverne til prøve i faget dansk. Faget skal ses i en dannelsesprofil i samspil med de øvrige elever.
- Faget tager sit udgangspunkt i en dialogisk planlægning, dvs. at læreren løbende er i dialog og samarbejde med eleverne om indholdet og de emneområder som gøres centrale.

Fagets udgangspunkt er 9 timer pr. uge, samt temaugge i uge 51.

- Det foreslås at tage udgangspunkt i FN's 17 verdensmål, og gøre disse emneområder centrale i fagets faglige og de tekster og fagområder der arbejdes med:

F.eks. Verdensmål 1: Afskaf fattigdom. Hvordan har fattigdom udviklet sig i Danmark og i Verden. Hvem er de fattige, og hvad vil det sige at være fattig. Moralsk og etisk dialog om hvornår man er fattig og hvordan fattigdom bekæmpes. Kan man være fattig på andre måder end økonomisk osv.

F.eks. Verdensmål 8: Anstændige jobs og økonomisk vækst. Hvordan har man i litteraturen behandlet værdighedsspørgsmålet omkring mennesker som produktivkraft. Hvad har sociale reformer og velfærdssamfundet gjort for målet i Danmark og hvordan ser det ud på verdensplan. Hvordan skal vi forholde os til vores forbrug i forhold til produktion og nedslidning af mennesker global.

Altså på spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at sætte dannelse på listeform er svaret: delvist. Naturligvis, kunne man hævde. Det er dog i sagens natur vigtigt at understrege, at dannelse kun kan sættes på en listeform, hvis der i forvejen ligger et fundament af universelle dannelsesbetragtninger, som lærer og elever kan betjene sig af.

Her har vi på de frie skoler og for os på Oure Efterskole jo netop fordel af kravet om et selvformuleret værdigrundlag og dermed en selvevaluering op ad dette. Denne skrivelse er netop et udtryk herfor.

Drøftelser med undervisere:

Evalueringen af fagene med lærerne taler således også sit tydelige sprog, men indeholder ligesom rammebeskrivelsen to dimensioner: at leve op til bekendtgørelserne og kunne føre eleverne til eksamen og den isolerede dannelses- og problemkompleksdiskurs.

Det er indlysende, at lærerne på bedst mulig vis vil leve op til fagkravene, men udtrykker samtidig en klar oplevelse af, at dannelsesfaget giver dem nye muligheder for at perspektivere et fagligt indhold, der udmærket kan være hentet i danskfaget og således give det en yderligere dannelsesmæssig tyngde.

For flere lærere bliver faget nærmest betragtet som et "højskolefag", hvor det levende ord får frit spil, og hvor drøftelserne antager nye højder. Fagets definition gør det muligt på flere områder at finde de motivationelle faktorer, der er forudsætningen for kvalitativ læring.

At faget af flere beskrives som "ret relevant" kan måske ikke undre, da netop disse lærere har deres udgangspunkt i de beskrevne fagterminologier.

Det påtales dog, at det - navnlig i starten - er svært at sætte en fælles kurs indholdsmæssigt lærer og elever imellem. Det handler om flere ting. For det første er vi tilbage ved det at leve op til bekendtgørelserne, hvorfor lærerne meget ofte definerer timernes konkrete indhold. Dernæst er faget for eleverne komplekst og svært at overskue – navnlig når metabegrebet ”dannelse” først er ved at finde form i elevernes hoveder i 9. og 10. klasse.

Det er dog oplevelsen, at eleverne stille og roligt byder mere og mere ind og dermed er med til at definere indholdet i timerne og dermed til at understøtte de demokratiske intentioner.

Overordnet betragtet er der tale om meget tilfredse lærere, der oplever at undervise i særdeles relevant stof, der er meningsgivende på mange planer.

Afsluttende bemærkninger

Skoleudvikling er nødvendigt, men samtidig komplekst. Igennem de seneste år har vi på efterskolen udviklet på en lang række områder, herunder - som vi har beskrevet det i denne selvevaluering - på det faglige område.

Det er vigtigt for at understrege, at undervisningen i *Dannelse* eller *Verdensborger* ikke står alene. Den er nøje forbundet med de øvrige dimensioner, eleverne færdes i på efterskolen. Populært kan man ophæve et efterskoleophold til tre overordnede dimensioner:

- Faglige
- Sociale
- Linjespecifikke (Sport og Performing Arts)

Dannelsesopgaven består altså i at få dimensionerne til hænge sammen, uden at det forekommer konstrueret for eleverne. Det betyder, at lærerne på de enkelte afdelinger i samarbejde med ledelsen planlægger og justerer undervisningsplaner, temauger osv., således at så meget som muligt fremstår naturligt sammenhængende.

Dannelse og verdensborgerskab udgør i denne sammenhæng en hjørnesteen, der til stadighed skal justeres og udvikles i takt med samfundet omkring os ændrer sig.

På vegne af Skoleledelsen på Skolerne i Oure

Mette Romer Sjøborg

Forstander Oure Efterskole Sport & Performing Arts